Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 50, Şubat 2021, s. 561-571

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.48877>

Betül TUNÇEL TUNAHAN

İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü, betultunahan@stu.aydin.edu.tr

YAŞLILIK PSİKOLOJİSİ ve TÜRKİYE’DE YAŞLI POPÜLASYONUN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

Özet

Dünya üzerindeki demografik değişimlere olumlu tepki veren Türkiye’de de diğer birçok dünya ülkesinde olduğu gibi yaşlı popülasyon giderek artmaktadır. Bunun müsebbibi değişen global dengeler ve insanların hayat tarzlarındaki güçlü değişimler olarak görülebilir. İçinde bulunulan ülkenin hem ekonomik, hem siyasal hem de sosyolojik şartları göz önünde bulundurularak şekillenen yaşlılık psikolojisi ve özellikle bu durumun getirdiği sonuçlar bu makalenin konularından birkaçını oluşturmaktadır. Türkiye’de kültürel açıdan yaşlılara saygı duyulmakta ve bu kültürel bakış açısı yaşlıların yaşam şartlarını da oldukça etkilemektedir. Genel olarak bakıldığında yaşlıların yaşlılık hakkındaki düşünceleri ve yaşlılık zamanlarında yaptıkları aktivitelerin birbirinden çok ayrılmadığı yapılan çıkarımlar arasındadır. Yaşlı popülasyonun Türkiye’deki ve dünyadaki durumu ile ilgili bu zamana kadar yapılmış belli başlı önemli çalışmaların literatür taraması yapılmış olup bu tarama doğrultusunda sosyolojik ve psikolojik çıkarımlar yapılmıştır. Çalışmanın amacı bu zamana kadar bu konuda yurt içinde ve yurt dışında yapılmış akademik çalışmaların bazılarının bir incelemesini yapmaktır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık Psikolojisi, Sosyoloji, Türkiye’de Yaşlı Popülasyonu, Demografik Değişim.

SOCIOLOGICAL REVIEW OF THE ELDERLY POPULATION IN TURKEY AND PSYCHOLOGY OF AGING

Abstract

The elderly population has been increasing in Turkey, due to the fact that Turkey gives a positive response to demographic change in the world as well as many other world countries. The reason for this can be seen as changing global balances and strong changes in people's lifestyle. The psychology of old age, which is shaped by considering both the economic, political and sociological conditions of the country in which the person is located, and the consequences of this situation constitute a few of the topics of this article. There is a culture that respects elders in Turkey and this culture also affects the living conditions of the elderly. In general, it is among the inferences that the opinions of the elderly about old age and the activities they do in old age do not differ from each other. In this study, the sociological and psychological implications of the literature was conducted. The aim of the study is to make a review of some of the academic studies conducted in the country and abroad on this subject so far.

Keywords: Aging psychology, Sociology, The Elderly Population in Turkey, Demographic Change.

GİRİŞ

Dünya genelinde yaşlı nüfusu hızla artış gösteren bir yapıya sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanıma göre 65 yaşın üzerindeki herhangi bir yaş olarak kabul edilen yaşlılık, biyolojik olduğu gibi fizyolojik bir değişim zamanıdır ve sosyo-kültürel etkileri olan fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir (Jang, Poon, Kim, & Shin, 2004:493). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 verilerine göre Türkiye nüfusu içinde yaşlıların oranı % 8,2'ye yükselmiştir (TÜİK, 2015). Nüfustaki bu değişim toplumun yapısını ve yaşlılara verilen tüm hizmetleri etkilemektedir (Adıbelli et al., 2013: 3). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 verilerine göre ise Türkiye'deki yaşlı popülasyon 2.3 kat artış göstermiştir (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2019).

Öznel yaş, kronolojik yaştan farklı olarak, bir kişinin kendini kaç yaşında hissettiği ve yaşını nasıl algıladığı ile ilgili çok boyutlu bir kavramdır (Kleinspehn-Ammerlahn ve diğerleri, 2008: 378). Yaşlanmaya bağlı fizyolojik değişiklikler, kronik hastalıklar, emeklilik, işsizlik, maddi sorunlar, akraba kaybı, huzurevinde yaşama, yalnızlık, kültürel kopukluk ve toplumun yaşlanmaya karşı tutumları dahil olmak üzere yaşlanmaya bağlı değişimlerin tümü, yaşlı insanların algılarını etkileyebilir (Kleinspehn-Ammerlahn ve diğerleri, 2008: 382). Yaşlılık algısı yaş, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi, sosyal güvenlik, aile yapısı, medeni durum, çocuk sayısı, hobiler ve boş zamanın nasıl geçirildiği ile yakından ilgilidir (Barker ve diğerleri, 2007:9).

Dünyanın yaşlı yetişkin nüfusu hızla artmaktadır. Yaşlı nüfusun sayıları dünya genelinde 2000 yılında 418 milyondan 2014'te 588 milyona yükselmiş, küresel nüfus artış hızı % 1,2'ye düşmesine rağmen son 14 yılda yıllık % 2,4 artış göstermiştir (Dünya Bankası, 2016). Türkiye, dünyanın geri kalanına benzer şekilde, son on yılda yaşlı yetişkin nüfusunda (65 yaş ve üstü) kademeli bir artış yaşamaktadır. Resmi istatistiklere göre, 2000 yılında 3,9 milyon (% 5,7) olan

yaşlı sayısı 2016’da 6.651.503’e (toplam nüfusun% 8.3’ü) ulaşmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2016, 2017) ve ortalama olarak beklenen yaşam süresi 78 yıla çıkmıştır (Erkeklerde 75,3 yıl ve Kadınlarda 80,7 yıl; TÜİK: 2016).

Neredeyse tanımı gereği daha uzun yaşam beklentisi, nüfustaki artan sayıda yaşlı yetişkinle ilişkilidir ve bu nedenle sosyal ağlarda, sosyo-ekonomik, sağlıkla ilgili ve demografik koşullarda değişikliklerle karşı karşıyadırlar. Yaşlıların yaşadıkları bu değişiklikler, toplum endişeleri etkili bir şekilde ele almadıkça yaşam memnuniyetlerini ve yaşam kalitelerini etkilemektedir (Altınparmak, 2009: 160). Artan yaşı, fiziksel ve psikolojik engellerin, kronik hastalıkların ve yaşlılıkta sıklıkla karşılaşılan sosyal ve mali sorunların / kayıpların getirdiği azalmış yaşam doyumu ve yaşam kalitesi ile ilişkilendirme eğilimi vardır (Bilgili ve Arpacı, 2014: 417).

Veenhoven; bir kişinin yaşadığı hayatı ne kadar sevdiğini veya resmi olarak, bir bütün olarak hayatı olumlu olarak değerlendirdiği dereceyi sorar ve ardından bu sorunun nasıl farklı teorilerle bağlantılı üç teoride farklı şekilde yanıtlandığından bahseder: Belirleme Noktası Teorisi; yaşamı ortaya çıkaran süreçlerden çok hayata karşı istikrarlı bir tutumu sürdüren zihinsel süreçlere odaklandığını belirtirken, Karşılaştırma Teorisi; hayatın nasıl olması gerektiğine dair fikirlerle birlikte yaşam algılarının karşılaştırılmasını içeren sürekli bir yargı süreci olarak görür. Duygulanım Teorisi’nin mutluluğu sürekli bir zihinsel süreç ve bir kişinin genel olarak ne kadar iyi hissettiğinin bir yansıması olarak gördüğünü açıklamaktadır. Duygulanım Teorisine göre, ihtiyaçların tatmin edilmesinin iyi ya da kötü hissetmede özel bir önemi vardır. Veenhoven, bu teorilerin gerçeği yeterince yansıtmadığı sorusunu da gündeme getirir (Veenhoven, 2009:60). Veenhoven’ın belirttiği gibi, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi genel, geniş, ölçülmesi zor ve çok boyutlu kavramlardır ve bir kişinin yaşamı ve sağlığı ile ilgili öznel memnuniyetini veya mutluluğunu tanımlar. Hem yaşam doyumu hem de yaşam kalitesi için önemli olan yönler, psikolojik iyilik hali, belirtiler / görünüm, fiziksel sağlık, meslek, sosyal ilişkiler, finansal durum ve günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirme becerisi gibi bilişsel, öznel ve nesnel alanlardır. Yaşam doyumu ve yaşam kalitesi aynı zamanda bir bireyin uyum sürecine, kültür ve sahip olduğu değer sistemleri bağlamındaki yaşamdaki konumunu algılamasına ve bunların hedefleri, beklentileri, standartları ve endişeleri ile nasıl ilişkili olduğuna da bağlıdır (Arun ve Çakıroğlu, 2013: 734).

Metod ve Amaç

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Yaşlı popülasyonun Türkiye’deki ve dünyadaki durumu ile ilgili bu zamana kadar yapılmış belli başlı önemli çalışmaların literatür taraması yapılmış olup bu tarama doğrultusunda sosyolojik ve psikolojik çıkarımlar yapılmıştır. Çalışmanın amacı konu hakkında var olan literatür üzerinden çıkarımlar yapmak ve konuyu detaylı bir şekilde tartışmaktır.

1. Yaşlılık Psikolojisi

Yaşam doyumunun yukarıda bahsedilen yönleri göz önüne alındığında, birçok çalışma, öznel iyi oluşun bir kişinin duygularını, hayattaki amacını, psikolojik durumunu (olumlu işleyiş), başkalarıyla sosyal ilişkilerini ve bir duyguyu içerecek manevi inançları kapsayan teorik bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır (Hyde, Wiggins, Higgs ve Blane, 2003:188). Ayrıca, farklı nüfus alt grupları arasında yaşam doyumu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bazı çalışmalar, belirli hastalıkları olan insanlar arasında yaşam memnuniyetini ölçmüştür (Bowen ve diğerleri,

2015:23). Diğerleri genel popülasyonda veya daha yaşlı insanlar arasında, dezavantajlı gruplarda (Banjare, Dwivedi ve Pradhan, 2015: 201) veya farklı sağlık bakımı ortamlarında ve ülkelerde yürütülmüştür. Bu nedenle, yaşlanma ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye ve yaşam doyumunu etkileyen veya belirleyen psikolojik ve fiziksel, sosyal, demografik ve ekonomik değişkenleri içeren faktörlere odaklanan daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Maslow’un (1943) İhtiyaç Sınıflandırması Teorisi iyilik halinin, yaşam doyumunun daha muhtemel öngörücülerinin incelenmesinde yararlı olabilir çünkü bu teori, daha yüksek ihtiyaç memnuniyetinin, düşük ihtiyaç memnuniyetinden daha fazla derin mutluluk ürettiğini varsayar. Maslow’un (1943: 110) İhtiyaç Tatmini Teorisi’ne göre, (a) daha zengin ülkelerdeki insanlar hayatlarından daha memnun olma eğilimindedir ve (b) ekonomik şartları, yaşam refahı daha yüksek olan ülkelerdeki insanlar yaşam doyumu yargılarını daha yüksek ihtiyaçların tatmin düzeyine dayandırma eğilimindedir. Ekonomik şartları daha kısıtlı, refah seviyesi daha düşük olan ülkelerdeki insanlar, yaşam doyumu yargılarını daha temel ihtiyaçların tatmin düzeyine dayandırma eğiliminde olmalıdır. Yaşam doyumunu, bireyin kendisine çizdiği hedeflere ulaşma düzeyi olarak düşündüğümüzde, kişinin kendini gerçekleştirme konusunda yeterli tatmin olabilir ve bu da yaşam doyumu ile doğru orantılıdır. Maslow’un psikolojideki teorisi, beş aşamalı bir insan ihtiyaçları modeli (fizyolojik, güvenlik-güvenlik, aidiyet, saygı ve kendini gerçekleştirme) içerir. Bu teoride, insanlar belirli ihtiyaçlara ulaşmak için motive olurlar ve bazı ihtiyaçlar diğerlerine göre önceliklidir. Daha yüksek seviyeli büyüme ihtiyaçlarını karşılamak için ilerlemeden önce daha düşük seviyeli açlık ihtiyaçlarını karşılamak gerekir. Bu büyüme ihtiyaçları makul bir şekilde karşılandıktan sonra, kişi kendini gerçekleştirme denilen en yüksek seviyeye ulaşabilir. Bu nedenle yaşam doyumu tek taraflı bir boyutta ele alınmamaktadır ve bu nedenle bir bireyin yaşamının genel bir değerlendirmesidir (McLeod, 2017; Oishi vd., 1999: 983).

Yaşamla ilgili küresel bir tatmin duygusunun belirleyicileri çok farklı olabilir. Bir kişinin özelliklerini, yakın ilişkilerini, iş deneyimlerini, kültürünü ve dini eğilimini bilmekten iyi olma hali için daha iyi ipuçları vardır (Myers ve Diener, 1995:11). İnsanların yaşam memnuniyetini tahmin eden nedir? Bu soruyu yanıtlarken Oishi (1999) ve meslektaşları; gelir, eğitim ve medeni durumdan benlik saygısı, iyimserlik ve sık görülen olumlu duygusal deneyimler gibi bireysel değişimlerine kadar çeşitli demografik ve kişilik değişkenlerinden bahsetmişlerdir. Ayrıca, yaşam doyumu yargılarına ilişkin standartların kültürler arasında farklılık gösterdiğini de tartışırlar (Oishi ve diğerleri, 1999: 880). Abu-Bader ve meslektaşları (2002), yaşam memnuniyetini etkileyen faktörleri sosyal desteğin mevcudiyeti gibi çevresel özellikler ve benlik saygısı, fiziksel sağlık, finansal kaynaklar, bağlılık duygusu ve kontrol odağı gibi kişisel özellikler olarak gruplamışlardır (Abu-Bader, Rogers ve Barusch, 2002: 9).

Yaşam memnuniyetinin ölçülmesi, ulusal ve uluslararası sağlık hizmetleri politikalarının ve analiz edilen ülke / bölge için hangi kararların ilgili olduğunun dikkatlice değerlendirilmesini gerektirir. Bu nedenle, epidemiyolojik popülasyon temelli çalışmalar, yaşlı popülasyonlarda yaşlanma ve yaşam doyumu ile ilişkili belirleyicileri ve etiyolojik faktörleri belirlemek için önemlidir. Geleneksel olarak, Türkiye’de yaşlı yetişkinler çeşitli yaşam deneyimlerine dayanan bir bilgelik ve rehberlik kaynağı olarak görülürler. Dini ve kültürel normlar ve gelenekler de yaşlıların topluma yaptığı katkıları teşvik eder ve destekler. Dahası, yaşlı insanlar genellikle vefat edene kadar çocukları ve diğer aile üyeleriyle birlikte kalırlar ve yaşlı akrabaları ne kadar ağır hasta veya engelli olursa olsun, yaşlı bireyin genellikle aile yakınları tarafından

bakımı sağlar. Suçluluk duygusu hissetme korkusu, çoğu insanın, ebeveynlerine daha iyi bakılabileceğine inansa da, yaşlı ebeveynlerini bir huzurevine veya başka bir yaşlı bakımı tesisine taşımasını engeller (Çelik ve ark., 2010: 26). Bununla birlikte, Türk toplumu son yıllarda birçok sosyal değişim geçirmiştir. Artık daha fazla kadın evin dışında çalışmakta ve çekirdek ailenin gelişimi insanların yaşlılara karşı tutumlarını etkilemektedir. Bu gelişmelerin Türkiye’deki yaşlıların yaşam doyumunu ciddi şekilde etkilemesi de kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

2. Türkiye’de Yaşlı Popülasyonun Durumu

Türk toplumunda yaşlılara genel olarak saygı duyulmaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler genellikle aileleri tarafından desteklenmektedirler. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik gelişme ve modernizasyon, aile destek düzeyinin düşmesine neden olmuştur. Ek olarak, yaşanan işlevsel kısıtlılıklar, sağlık kuruluşlarına ve huzurevlerine kabul için başvuru sayısını artırmaktadır (Lynch, 2014:131). Toplumdaki değişimler nedeniyle yaşlıların yaşlılığa bakış açısını ve yaşlanma sürecindeki değişikliklere uyumlarını incelemek önemlidir.

Türkiye gelenek ve görenekleriyle yaşlılarının bakımını sağlayan ve yaşlılık zamanlarında onları destekleyen bir toplumdur. Yaşlıların büyük çoğunluğu çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır, çocuklarından ayrı yaşayan yaşlılar ise aile yakınları ile yakın temas halindedir. Aile yaşamının bu uyum kültürü nedeniyle yaşlıların sorunlarının çoğunun çözümüne yardımcı olur ancak kurumsal bakıma da zaman zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kültür, yaşlı insanın geçmişte olduğu gibi evini ve aile hayatının görev ve sorumluluğunu devam ettirebilmesi için, ailenin tüm bireylerinin eğitilmesi, bilgilendirilmesidir. Türkiye yaşlanan nüfusa yönelik çeşitli politika ve programlar uygulamaktadır. Bu politikalar, çeşitli kuruluşların işleyişi ve esas olarak hükümet bütçeleri ve bağışlarıyla finanse edilen sosyal yardım programları aracılığıyla uygulanmıştır. Artan kentleşme, göç, yoksulluk ve ailelerin kültürel yapısındaki bir dereceye kadar değişiklikler gibi nedenlerle sosyal hizmetlere ve sosyal yardıma olan ihtiyaç önemli ölçüde artmaktadır. Sosyal hizmetlerin daha işlevsel uygulanması için kurumlar arasında kurumsal ve mali yapıları destekleyici yönde iş birliği ve iletişimin daha çok artırılması, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin sürece daha çok katılımı için teşvik politikasının geliştirilmesi için revize çalışmalara gidilmektedir ve bu süreç dahilinde olumlu sonuçlar alınarak yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılması, refahına yönelik nitelikli çalışmalar hazırlanmaktadır.

Türkiye’de modern anlamda bir sosyal güvenlik sisteminin oluşumu 50 yılı aşan bir tarihe dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 60. maddesinde "Herkesin sosyal güvenlik hakkı vardır. Devlet bu güvenliğin sağlanması için gerekli tedbirleri alır ve gerekli teşkilatları kurar" hükmü geçmektedir. Bu kararnameye dayanarak, sosyal güvenlik haklarını sağlamak üzere devlet tarafından üç ana sosyal güvenlik kurumu kurulmuştur. Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi üç büyük sosyal sigorta fonu altında yapılandırılmıştır. Bunlar, sivil ve askeri kamu çalışanları için Devlet Memurları Emeklilik Fonu, sözleşmeli olarak istihdam edilen ücretli çalışanlar için Sosyal Sigorta Kurumu ve esnaf, sanatçı ve zanaatkarlar, çalışan küçük işletme sahipleri dahil olmak üzere serbest meslek sahipleri için Sosyal Güvenlik Kurumu iken günümüzde bütün bu kurumlar tek bir yapı altında toplanmıştır. Türkiye’de sosyal hizmetlerin yasal tanımı; Sosyal hizmetler, kendi kusuru olmaksızın, çevreleri nedeniyle yoksun kalan ailelerin bireylerinin maddi, manevi ve sosyal yetersizlik ve sosyal sorunlardan kaçınarak bunları çözmesine ve yaşam koşullarını iyileştirmesine yardımcı olmak amacıyla sistematik,

programlanmış hizmetlerdir. Valiler, illerdeki sosyal hizmetlerin yürütülmesi ve koordinasyonundan sorumludur.

Bu alanda, illerde Sosyal Hizmetler Konseyleri bulunmaktadır; bu konseylere halk ve kamu kurumlarından temsilciler ve valiler başkanlık etmektedir. Ayrıca tüm sosyal hizmet kurumlarının bünyesinde dernek, vakıf gibi sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (mülga 2012), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye'nin en büyük sosyal yardım kuruluşudur. Sosyal Hizmetler il müdürlükleri yaşlı hizmetleri şubesi ve bağlı kuruluşlar aracılığıyla yaşlı bakım ve destek faaliyetleri kapsamında psikososyal çalışmalar sürdürülmektedir. Kurum, kamuya ait sosyal hizmetler, diğer kamu merkezi kuruluşlarına rehberlik etme ve özel sektöre ait sosyal hizmet kuruluşlarına çalışmalarında yardımcı olma, izin verme ve denetim hizmetleri yürütme yetkisine sahiptir. Sosyo-ekonomik durumları nedeniyle yaşam koşulları olumsuz durumda olan ve profesyonel hizmetlere ihtiyaç duyan kişilere destek sağlamakla sorumludur. Ekonomik imkânlardan yoksun, yasal olarak kendilerini desteklemek için gerekli herhangi bir ilişkiye sahip olmayan yaşlı bireyler veya ekonomik kısıtlamalar nedeniyle bunu yapamayan bireyler, kamu huzurevlerine ücretsiz olarak kabul edilmektedir. Huzurevlerinde yaşlıların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra tıbbi bakım ve tedavi, psikolojik ve sosyal sorunlarda yardım, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, aktif durumun devamının sağlanması ve bunlara uygun beslenmenin sağlanması, aktif yaşlanma ile bireylerin yaşam refahının artırılması için çalışmalar yapılmaktadır. Top ve Dikmentaş (2015:288) tarafından yapılan bir çalışmaya göre Türkiye’deki yaşlı kişilerin yaşam beklentisi ve hayat kalitesi cinsiyete göre değişim göstermemekle birlikte bu kriterlere karar vermede mutlu olma durumu büyük bir etken olarak görülmüştür.

Türkiye’de nüfusun yüksek bir yüzdesini yaşlılar oluşturmadığından yaşlı ve yaşam sonu bakımına daha az dikkat çekilmiş olsa da, 65 yaş üstü vatandaşların oranı şu anda % 7,5 olmakla birlikte, bu oranın 2023’te % 10,2’ye, 2050’de % 21 ve 2075’te % 28’e çıkması beklenmektedir (TÜİK, 2018). Bu tahminler, Türkiye’yi dünyadaki en hızlı yaşlanan nüfuslardan biri olarak ortaya koymakta ve sağlıklı yaşlanma, kronik hastalık yönetimi ve yaşlı bakımı konularında araştırma ve tartışmaları teşvik etmektedir.

Türkiye de diğer ülkelerin yaşlı popülasyon ile ilgili gelişmeleri nasıl başardığını gözlemlemiş ve analiz etmiştir. Yapılan güncel çalışmalar ile yaşlı refahını, yaşam kalitesini arttırmaya yönelik uygulamalar örnek teşkil etmiştir. Önceden bakım planlaması da yaşlı nüfus için bir tartışma konusu olmuştur. İngiltere, yaşlılara daha iyi bakmak için çaba gösteren ülkelerden biri olmuştur ve Türkiye’de aile hekimliğine geçişin nedeni de İngiltere’de uygulanmakta olan sistemler olmuştur denilebilir (Baker ve diğerleri, 2013: 511). Aile hekimliği modeli Türkiye’de 2010 yılından beri tam olarak uygulanmaktadır. Yeni model, doktorların kendi kayıtlı hastalarına sahip olmalarına olanak tanımakta ve Türkiye’deki en güvenilir veriler bu kayıtların tıbbi kayıtlarına dayanmaktadır. Buradaki fırsat, Baker ve diğerleri (2013) tarafından açıklandığı gibi, insanların yaşamlarındaki geçişlerin tanınmasında yatmaktadır.

Yaşlılık, genellikle aktivitenin azaldığı, fiziksel yakınmaların ve kronik hastalıkların arttığı, insanların geçmişe yeniden döndüğü bir dönemdir. Tatmin edici bir gençliğe sahip bireyler yaşlanmayı daha kolay kabul edebilirler (Yüksel vd., 2014:108). Bu aynı zamanda olumlu yaşlanma algısının gelişmesi için de geçerlidir.

Şahin ve Emiroğlu (2014) tarafından yapılan bir araştırmada, ankete katılan yaşlıların çoğu huzurevinde kitap veya gazete okumak, bulmaca çözmek, yürümek, radyo dinlemek, televizyon izlemek, ibadet etmek, sohbet etmek gibi bazı faaliyetlere katıldıklarını belirtmişlerdir (Şahin ve Emiroğlu, 2014: 58). Ancak Kapucu ve Özkaptan (2017) tarafından yapılan bir çalışmada yaşlıların çoğu, yaşlılıklarında daha üretken ve aktif olmalarını sağlayacak sosyal faaliyetlere katılmak istemektedir. Yaşlılıkla birlikte gelen emeklilik boş zamanı artırır. Sağlıklı ve aktif yaşlanma, ancak birey üretken olduğunda, olumlu ilişkiler kurduğunda ve hobiler bulduğunda mümkündür. Ayrıca yaşlıların boş zamanı verimli kullanımı olumlu yaşlanma algıları ile ilişkilendirilmektedir (Yüksel vd., 2014: 110).

Yaşlıların algıladıkları şekliyle yaşlılığın anlamı sosyo-demografik özelliklere ve sağlık durumuna göre değişmektedir (İcli 2010: 13). Fiziksel güç kaybı ve işini kaybetmesi de rol değişikliğine yol açarak yaşlılarda karamsarlığa neden olabilir (Ardahan, 2010:30). Yaşlılar, yaşlanmayı gelişim, üretim, ifade özgürlüğü, gereksiz gelişimsel olgunluğa geçiş, saygı, dinlenme ve rahatlık olarak algılar (Chung ve ark., 2008:41). Yaşlılık bazı yaşlılar tarafından bir hastalık olarak kabul edilir. Yaşlılığın ve kişinin yaşlandığı yaştan tanımları kültürel farklılıklara göre değişir. Dubus (2014), Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayan Kamboçyalı göçmenlerle ilgili bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların yarısı yaşlılığının 50 yaşında başladığını belirlemiştir. Araştırmacılar, kötü yaşam koşulları ve sağlık koşullarının erken yaşlanmaya ve ölüme yol açtığını, Kamboçya’daki akranlarının sağlık tesislerine ulaşamadıkları için yaşlandıklarını ve daha genç yaşta vefat ettiklerini belirtmişlerdir (Dubus, 2014:172). Aile desteği ve ekonomik zorluklar yaşlılığın olumsuz algılanmasına neden olmaktadır. Bu durum genellikle yaşlıların huzurevine yerleşmesine neden olmaktadır (Ardahan, 2010:27). Özyurt ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada (2013), yalnız yaşayan, günlük faaliyetlerini yapamayan, sağlık durumu ve sosyo ekonomik düzeyi düşük olan yaşlıların yaşlanmaya karşı olumsuz tutumlara sahip oldukları gözlemlenmiştir (Özyurt vd., 2013:32). Türkiye’de yaşlıların çoğu aileleri ve/veya çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine (2015) göre Türkiye’de 23.132 yaşlı huzurevlerinde yaşamaktadır (TÜİK, 2015). Huzurevlerinin koşulları iyi olsa da ailelerinden ve sosyal çevrelerinden uzaklaşarak yeni bir ortama taşınan yaşlılar yetersizlik, yalnızlık, değersizlik gibi olumsuz duygular yaşayabilirler (Akça ve ark., 2016:193). Kılıç ve ark. (2014), yalnız yaşayan yaşlılarda depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve yalnız yaşamının yaşlılık algılarının olumsuz etkilendiğini vurgulamıştır (Kılıç ve ark. 2014). Dubus (2014), Kamboçyalı göçmenlerin, çoğunlukla maddi zorluklar nedeniyle yaşlılık zamanlarında çocuklarıyla yaşamak durumunda kalmaktan şikayet ettiklerinden bahsetmektedir (Dubus, 2014: 192).

Birçok çalışma, yaşam doyumu ile yaşlıların sosyal, demografik ve ekonomik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur (Chen, 2001:72). Daha iyi yaşam doyumunu yansıtan özellikle yaygın bir bulgu, daha yüksek eğitim seviyesinin ve evli olmanın olumlu etkisi olduğudur (Johnson, Pitt-Catsouphe, Besen, Smyer ve Matz-Costa, 2008: 4). Daha yüksek bir eğitim seviyesinin yaşam doyumu üzerinde olumlu bir etkisi olması beklenmektedir çünkü daha yüksek eğitime sahip kişiler daha iyi bir sosyal ilişkiler ağına, özgüvene ve yaşam koşullarına sahip olma eğilimindedir. Daha yaşlı evli çiftler, birbirlerini destekleyebildikleri için özellikle yüksek düzeyde bir memnuniyet yaşarlar. Tüm bu faktörler, yaşlıların psikolojik sağlığını ve duygu durumunu, dolayısıyla yaşam doyumlarını olumlu yönde etkiler.

SONUÇ

Türk toplumu tarihi boyunca yaşlıların bakımına önem vermiştir. Türk kültüründe yaşlılara danışılır, değer verilir, saygı duyulur, tecrübeli ve sosyal hiyerarşinin en üstünde kabul edilir (Önder, 2013:276). Ele alınan çalışmalarda yaşlı bireyler, gençken aile üyelerinin yaşlılara saygı duyduklarını, yaşlıları ziyaret ettiklerini, onlara değer verdiklerini, onları sevdiklerini ve onların deneyimlerinden azami ölçüde faydalandıklarını belirtmişlerdir. Ancak bazı kişiler, günümüzde insanların yaşlılara daha az değer ve saygı atfettiklerini belirtmişlerdir. Modern yaşam koşulları, kadınların çalışma hayatına katılımları ve çekirdek aile özellikleri gibi faktörler kuşaklar arası dayanışmayı belirli koşullarda ve belirli bir seviyeye kadar olumsuz etkilemektedir (Kıpçak ve Dedeli, 2016:2690). Bir toplumun kültürel özellikleri bireylerin yaşlılara yönelik tutumlarını etkilemektedir. Modern toplumlarda yaşanan değişimler, teknolojinin yaygın kullanımı, gençlerin yetiştirilme şekli ve sosyo-ekonomik koşullar yaşlıların algılanan değerini düşürebilir (Kıpçak ve Dedeli, 2016: 2691).

Bu çalışmalarda araştırma sonuçları ülkelere ve kültürlere göre farklılık gösterse de gerontoloji eğitimi almak ve ailede yaşlılara ve yaşlılık ile ilgili gelişimsel süreçlerde deneyim sahibi olmak gibi faktörler yaşlılara yönelik olumlu tutum geliştirmede etkili bulunmuştur (Hovey vd., 2017:148). Özer ve Terkes (2014), Türkiye'deki hemşirelik öğrencileriyle yaptıkları çalışmalar ile birlikte öğrencilerin yaşlılara karşı olumlu tutuma sahip olduklarını göstermiştir (Özer ve Terkes, 2014: 251). Her yaştan birey, yaşlanma algısına ve buna karşı bir tutuma sahiptir. Bu algılar ve tutumlar yaşlılara yönelik davranışları etkiler. Bu nedenle çocukları yaşlılara, özellikle de aileleri içindeki yaşlılara karşı olumlu tutumlar geliştirmeye teşvik etmek gerekmektedir.

Yaşlı erişkinlerin yaşam doyumu ile ilgili literatürde yayınlanmış ve yeni ortaya çıkan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de yaşlılarda yaşam doyumunu ve belirleyicilerini incelemeye yönelik çalışmaların sayısı sınırlıdır. Birçok araştırmanın bulguları, yaşlıların sağlık bakım ihtiyaçlarına ve diğer sosyal, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlara odaklanarak yaşam memnuniyetini artırmanın yollarını geliştirmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Türkiye’de artan yaşlı nüfusun önümüzdeki yıllarda daha fazla mali, sosyal ve sağlık yükü getirmesi muhtemeldir. Bu faktörlerin olumsuz etkileri Türkiye’nin yaşlı yetişkin nüfusunu etkilemeden önce olası sosyal, sağlık ve finansal sonuçları azaltacak ve yaşlı yetişkinlerin yaşam memnuniyetini artıracak hayati kararlar alınmaya başlanmalıdır. Bunlardan bir tanesi yaşlıların sağlık ve sosyal hizmetlere daha kolay erişebilmeleri için dijital çağa ayak uydurmalarını sağlamak olabilir. Günümüzde internet üzerinden alınan doktor randevuları yaşlı popülasyon için sorun teşkil edebilmektedir ve bununla ilgili yaşlı bireyleri bilgilendirmek ve internet kullanımını öğretebilmek için kamu spotları yayınlamak, her bölgedeki yaşlı popülasyona yönelik danışma kolları oluşturmak faydalı bir başlangıç olacaktır.

Literatürdeki bulgulara dayanarak, gelecekte Türkiye’nin yaşlı yetişkinlerinin yaşam memnuniyetini artırmak için şu öneriler verilebilir: Yaşlı yetişkinlerin kendi toplumlarında aktif olmalarını sağlayacak yerel ve ulusal politikalar geliştirmek. Bu politikalar, sağlık, sosyal ve ekonomik politikalar arasında köprü oluşturan ulusal yaşlanma politikaları çerçevesinde koordine edilmeli ve değişen koşullara ve politikalara uyum sağlamak için güncellenmelidir. Aynı zamanda psiko-sosyal hizmetlerin arttırılması için yerel kurumlar arası organizasyonların iş birliği seviyesini arttırmak da yaşlı popülasyona bir artı olarak geri dönecektir. İşlevsel yeteneklerinin azalması nedeniyle artık günlük yaşam faaliyetlerini gerçekleştiremeyen yaşlı yetişkinler için sağlık ve sosyal hizmet modellerinin uygulanması sağlanmalıdır. Yerel ve devlet

kurumları ile aileler ve akrabalar bu hizmetlerin önemli bir parçası olarak görülmelidir. Ulusal ve yerel düzeylerde hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından koordine edilen sosyal ve sağlık hizmetleri sunarak, düşük gelir düzeyine sahip yaşlı yetişkinler üzerindeki yoksulluk yükünü azaltmak, yaşam refahlarının artırılması gereklidir. Sağlıklı ve aktif yaşlanma hedefi ile kendi çevrelerinde yaşlanma, yaşlı yetişkinler arasında artan yaşam doyumu kavramına dayalı genel politikalar geliştirmek de yaşlı popülasyonu için bir refah sebebi olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abu-Bader, S. H., Rogers, A., Barusch, A. (2002) Predictors of Life Satisfaction in Frail Elderly. *Journal of Gerontological Social Work*. 38(3): 3–17.
- Adıbelli, D., Türkoğlu, N., & Kılıç, D. (2013). Öğrenci Hemşirelerin Yaşlılığa İlişkin Görüşleri ve Yaşlılara Karşı Tutumları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6 (1), 2-8.
- Akça F., & Şahin G. (2008). Huzurevinde Yaşayan Yaşlılar ile Aile Ortamında Yaşayan Yaşlıların Psikolojik Belirtilerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, 11(4):190–199.
- Altınparmak, S. (2009) Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Doyumu, Sosyal Destek Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi* 23(3): 159–164.
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Aile ve Toplum*, 11(5):25–32.
- Arun, O., Çakıroğlu, C. A. (2013). Quality of Life in an Ageing Society. A Comparative Analysis of Age Cohorts in Turkey. *Zeitschrift Fur Gerontologie Und Geriatrie* 46(8): 734–739.
- Baker C., Shaw C. & Biley F. (2013) *Our Encounters with Self-Harm*. PCCS Books, Ross-on-Wye.
- Banjare, P., Dwivedi, R., Pradhan, J. (2015) Factors associated with the life satisfaction amongst the rural elderly in Odisha, India. *Health and Quality of Life Outcomes* 13(1): 201.
- Barker, M., O’Hanlon, A., McGee, H.M., Hickey, A., & Conroy, R.M. (2007). Cross-sectional Validation of the Aging Perceptions Questionnaire: A Multidimensional Instrument for Assessing Self-Perceptions of Aging. *BMC Geriatrics*, 7(9):1–13
- Bilgili, N., Arpacı, F. (2014) Quality of Life of Older Adults in Turkey. *Archives of Gerontology and Geriatrics* 59(2): 415–421.
- Bowen, P. G., Clay, O. J., Lee, L. T., Vice, J., Ovalle, F., Crowe, M. (2015) Associations of Social Support and Self-efficacy With Quality of Life in Older Adults With Diabetes. *Journal of Gerontological Nursing* 41(12): 21–29.
- Chen, C. (2001) Aging and life Satisfaction. *Social Indicators Research* 54(1): 57–79.
- Chung, Y.G., Kim, K.H., Choi, K.S., Kwon, H.J., Park, K.S., Choi, M.H., & Yom, Y.H. (2008). Korean Older Adults' Perceptions of The Aging Process. *J Gerontol Nurs*, 34(5):36–44.

- Çelik, S. S., Kapucu, S., Tuna, Z., Akkuş, Y. (2010) Views and Attitudes of Nursing Students Towards Aging and Older Patients. *Australian Journal of Advanced Nursing* 27(4): 24–30.
- Dubus, N.M. (2014). Self-Perception of When Old Age Begins for Cambodian Elders Living in the United States. *JCross Cult Gerontol* 29:185–199.
- Hyde, M., Wiggins, R. D., Higgs, P., Blane, D. B. (2003) A Measure of Quality of Life in Early Old Age: The theory, development and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging & Mental Health* 7(3): 186–194.
- Hovey, S., Dyck, M.J., Reese, C., & Kim, M.J. (2017). Nursing Students' Attitudes Toward Persons Who are Aged: An Integrative Review. *Nurse Education Today* 49:145–152
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve Yaşlılığın Değerlendirilmesi: Denizli İli Üzerine Niteliksel bir Araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1:1–13.
- Jang, Y., Poon, L.W., Kim, S.Y., & Shin, B.K. (2004). Self-Perception of Aging and Health Among Older Adults in Korea. *Journal of Aging Studies*, 18:485–496.
- Johnson, J. K. M., Pitt-Catsouphes, M., Besen, E., Smyer, M., & Matz-Costa, C. (2008). *Quality of Employment and Life Satisfaction: A Relationship That Matters for Older Workers* (No. 13, s.1–11). Chestnut Hill, MA: Center on Aging and Work/Workplace Flexibility at Boston College.
- Kapucu, S. & Bal Özkaptan, B. (2017). Aging From The Perspective of Elderly People In Turkey: A Focus Group Study of a Nursing Home. *PONTE International Scientific Researchs Journal*. 73.10.21506/j.ponte.2017.5.48.
- Kılıç, S.P., Karada, G., Koçak, H.S., & Korhan, E.A. (2014). Investigation of The Old Age Perceptions With Theloneliness and Depression Levels of The Elderly Living at Home. *Turkish Journal of Geriatrics* 17(1):70–76.
- Kıpçak, S. & Dedeli, O. (2016). Yaşlı Bireylerin Gençlere Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2682–2696.
- Kleinspehn-Ammerlahn, A., Kotter-Gruhn, D., & Smith, J. (2008). Self-Perceptions of Aging: do Subjective Age and Satisfaction with Aging Change During old Age? *Journal of Gerontology: Psychological Sciences* 63(6): 377–385.
- Lynch, R. (2014). *Social Work Practice With Older People*. Washington: SAGE Publications.
- McLeod, S. (2017). *Maslow’s Hierarchy of Needs*. <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>.
- Oishi, S., Diener, E. F., Lucas, R. E., Suh, E. M. (1999) Cross-Cultural Variations in Predictors of Life Satisfaction: Perspectives From Needs and Values. *Personality and Social Psychology Bulletin* 25(8): 980–990.
- Önder, O. (2013). Gerontokrasi: Yaşlılar Yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36: 271–281.

- Özer, Z.C., & Terkes N. (2014). Evaluation of Nursing Students’ Attitudes Towards Ageism in Turkey. *Procedia-Soc Behav Sci*, 116:2512–251.
- Özyurt, B.C., Tunç, B., & Hatipoğlu, S. (2013). Yaşlıların Yaşlılıkla İlgili Tutumları: Manisa’da Bir Kentsel ve Kırsal Bölge Örneği. *Akademik Geriatri Dergisi*, 5(1):29–37.
- Şahin, N.E., & Emiroğlu, O.Y. (2014). Huzurevi’nde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 57 -66.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). Popülasyonun Yıla, Yaş Grubuna ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 1935 2016. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075. <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>.
- The World Bank. (2016). World Development Indicators. <http://data.worldbank.org/data/catalog/world-development-indicators>.
- Top M, Dikmetaş E. (2015). Quality of Life and Attitudes to Ageing in Turkish Older Adults at Old People's Homes. *Health Expect.* 2015 18(2):288-300.
- Veenhoven, R. (2009) *How Do We Assess How Happy We Are? Tenets, Implications and Tenability of Three Theories*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, Inc, s. 45–70.
- Yüksel, M.Y., Dinçer, F., Büyükköse, H.T., & Lale, Z.H. (2014). Yaşlıların Boş Zaman Değerlendirmesi Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1):107– 114.